

УДК 930.1(367 = 16) "188/191" (092)

СЛОВ'ЯНОЗНАВЧІ СТУДІЇ ПРОФЕСОРА І.А.ЛИННИЧЕНКА

Олександр МУЗИЧКО

*Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
вул. Щепкіна, 12, Одеса, 65029
Кафедра історії України*

У статті проаналізовано діяльність професора Івана Андрійовича Линниченка у галузі славістики. Славістичні публікації історика висвітлено у взаємозв'язку з його суспільно-політичними та науково-історичними переконаннями, встановлено маловідомі та невідомі факти його контактів з науковцями слов'янських країн, визначено вплив його праць на тогочасну славістику та їх значення для новітньої історіографії. Окрім біоісторіографічного, у статті використано типологічний, порівняльний та історико-антропологічний методи історичного дослідження. Головними джерелами є праці І.Линниченка та його сучасників, матеріали з персонального фонду історика, що зберігаються в Одеському та Симферопольському державному архівах.

Ключові слова: славістика, історіографія, історія Чехії та Польщі, позитивізм, суспільно-політичні погляди, наукові контакти, слов'янофільство.

Використання біоісторіографічного методу у слов'янознавчих дослідженнях дає змогу деталізувати питання про специфіку певного історичного періоду, визначати взаємовплив індивідуума та історичних обставин, простежувати зв'язок між суспільно-політичними та науковими поглядами істориків. Аналіз праць представників історичної науки XIX – початку XX ст., присвячених історії та побуту слов'янських народів, дає можливість простежити витоки сучасних історіографічних концепцій. Тому закономірно, що цей підхід є одним із найпоширеніших у сучасних славістичних дослідженнях. На особливу увагу заслуговує слов'янознавчий доробок істориків київської школи, яка була базовою для розвитку української історіографії другої половини XIX – початку XX ст.

Метою нашої статті є аналіз слов'янознавчого аспекту діяльності одного з представників цієї школи, приват-доцента кафедри російської історії Московського та професора Одеського Новоросійського університетів Івана Андрійовича Линниченка (1857–1926 рр.). Хоча ім'я цього історика важко віднести до визначальних для історії славістики, все ж деякі його праці були помітним історіографічним явищем, а багатолітня педагогічна діяльність ученого, безумовно, мала великий вплив на формування поглядів цілого покоління студентів (серед одеських учнів професора у даному контексті необхідно особливо виділити видатного славіста А.Флоровського). Досі велику увагу науковців привертало питання про ставлення І.Линниченка до українського національного руху, його національна свідомість. Однак жоден з авторів

не розглядав поглядів І.Линниченка у слов'янознавчому контексті, який є принципово важливим для розуміння світогляду професора.

© Музичко О., 2008

Питання про слов'янознавчу складову біографії науковця вперше розглядалось у 1970-ті роки у невеличкій статті П.Чухрія у біографічному словнику “Славяноведение в дореволюционной России”¹. У декількох загальних працях про І.Линниченка згадано у контексті історії викладання слов'янознавства в університетах Російської імперії². При цьому зміст його лекційних курсів проаналізований не був. Найбільшу увагу І.Линниченку як слов'янознавцю приділив український історик славістики С.Копилов³, однак він обмежився аналізом пологознавчих праць І.Линниченка. Поза увагою автора залишились лекційні курси професора, деякі його праці, питання про суспільно-політичний вимір його наукових зацікавлень, контакти з ученими Польщі та інших слов'янських країн. Деякі дані щодо останнього зі згаданих аспектів на основі матеріалів з польських архівів навів польський історик З.Опацький⁴.

У пропонованій статті проаналізовано славістичні публікації історика у взаємозв'язку з його суспільно-політичними та науково-історичними переконаннями, встановлено маловідомі та невідомі факти його контактів з науковцями слов'янських країн, визначено вплив його праць на тогочасну славистику та значення їх для новітньої історіографії. Окрім біоісторіографічного, у статті використано типологічний, порівняльний та історико-антропологічний методи історичного дослідження.

Головними джерелами статті є праці І.Линниченка та його сучасників, матеріали з персонального фонду історика, що зберігається у Державному архіві Одеської області. Архівні матеріали можна розподілити на лекційні записи, рукописи статей, нотатки та листи. Окрім цього, у роботі використані актові джерела – матеріали діловодства Московського та Новоросійського університетів, протоколи та звіти наукових товариств. Серед друкованих матеріалів уперше використано анонімні публікації вченого на сторінках московського журналу “Артист”, деякі його досі не відомі газетні статті.

І.Линниченко народився та провів юнацькі роки в одному з найважливіших міст в історії слов'янських народів – Києві. Формування поглядів І.Линниченка на слов'янський світ відбувалось у складних та суперечливих умовах у 1860–1870-ті роки. Київ у той час опинився у вирі протиріч між польською та українською громадами. Ситуацію ускладнювала політика Російської імперії, що намагалася використовувати етнічне напруження для зміцнення своїх позицій у регіоні⁵. Народжений у родині професора київського університету Св.Володимира, І.Линниченко виховувався у традиціях лояльності до Російської імперії. З часом складна історична ситуація зумовила його посилений інтерес саме до культури та історії західних слов'ян, здебільшого поляків. На погляди майбутнього славіста не могли не вплинути і деякі специфічні обставини його домашнього виховання. Зокрема, І.Линниченко з теплотою згадував про добре

¹ Чухрий П.Г. Линниченко И.А. // Славяноведение в дореволюционной России. Биобиблиографический словарь. Москва, 1979. С.220–221.

² Славяноведение в дореволюционной России. Изучение южных и западных славян. Москва, 1988. С.199, 242.

³ Копилов С.А. Проблеми історії слов'янських країн в історичній думці України (остання третина 17–початок 20 ст.). Монографія. Кам'янець-Подільський, 2005. С.263–266.

⁴ Опацький З. Контакты научных кругов Кракова с российскими учеными в конце XIX–начале XX в. // Российско-польские научные связи в XIX–начале XX в. Москва, 2003. С.146, 152.

⁵ Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863–1914. Поляки в соціоетнічних конфліктах. Київ, 1998.

ставлення до себе з боку його домашнього вчителя музики – чеха Галами⁶. Можливо, саме під впливом цих дитячих вражень у І.Линниченка сформувалось підкреслено добре ставлення до чехів. Переймався він також стереотипами щодо польського національного характеру та історії, що панували у Києві ще в його юнацькі роки. Вже на схилі життя професор, згадуючи про роки свого навчання у І-й Київській гімназії, зазначав, що гарячі дискусії “кто выше – Глинка или Моношюшка, “Жизнь за царя” или “Талька”, разделили нас – учеников русских и поляков – на 2 враждующих лагеря, и споры окончились даже побоищем антагонистов”⁷.

Під час навчання І.Линниченка на історико-філологічному факультеті університету Св.Володимира (1875–1879 р., плюс “аспірантура” у першій половині 1880-х) найбільший вплив на становлення його слов’янознавчих інтересів мали два професори університету – В.Антонович та О.Котляревський. В.Антонович (1834–1908) був керівником магістерської дисертації І.Линниченка, присвяченої польсько-руським відносинам у період раннього середньовіччя. Основні положення дисертації І.Линниченка апробував у низці доповідей на засіданнях київського історичного “Товариства Нестора-літописця” на початку 1880-х років. Одним із головних опонентів в обговоренні часто виступав В.Антонович.

Окремі моменти біографії В.Антоновича зумовили особливості історичних поглядів науковця. Його наукова діяльність була спрямована на своєрідне “відвоювання” України в Польщі, що, як відомо, збігалось з політичними планами російського уряду. Подібно до інших київських істориків 1870-х років – М.Дашкевича та М.Владимирського-Буданова, В.Антонович розглядав стосунки між поляками та українцями крізь призму концепції “боротьби культур та народностей” (читай: західною католицькою та східною православною)⁸. Багато в чому ці погляди базувалися на слов’янофільському трактуванні історичного процесу, хоча слов’янофілом жоден із згаданих дослідників себе не вважав.

Закономірно, що у рамках цієї парадигми підґрунтям протиріч між народами В.Антонович вважав їх національний характер. У статті “Три національні типи народні”, що була частиною лекцій професора, В.Антонович простежував особливості національного характеру поляків. Він вважав, що вони відзначаються хитрістю, аристократизмом, удаваною люб’язністю, індивідуалізмом, релігійною нетолерантністю⁹. Ці висновки співзвучні з думками “духовного батька” київської історичної школи М. Костомарова. У значній за обсягом праці “Последние годы Речи Посполитой” (1870) він обґрунтував закономірність ліквідації Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. Частково думки автора збігалися з позицією деяких польських істориків, зокрема М.Бобжинського, які причину падіння Польщі вбачали у відсутності сильної влади. Іншої думки дотримувався М.Костомаров. Серед причин національної трагедії поляків він виділяв вроджені особливості їх національного характеру: перевагу почуття над розумом, зрадливість тощо¹⁰. Подібні думки часто траплялись у російській та німецькій історіографії того часу. М.Костомаров не був викладачем І.Линниченка, однак на формування його поглядів вплив мав, і не тільки через свої праці:

⁶ Державний архів при Раді міністрів Автономної республіки Крим. Ф.538. Оп.1. Спр.61. Арк.47.

⁷ *Линниченко И.А.* Привет чехам // Одесский листок. 1918. 15 декабря.

⁸ *Дашкевич Н.* Борьба культур и народностей в Литовско-Русском государстве в период династической унии Литвы с Польшей. Киев, 1884 (окрема відбитка з “Киевских университетских известий”); *Владимирский-Буданов М.Ф.* Немечское право в Польше и Литве. Киев, 1868; *Антонович В.Б.* Три національні типи народні / Антонович В.Б. Моя сповідь. Київ, 1995. С.90–101.

⁹ *Антонович В.Б.* Три національні типи народні / Антонович В.Б. Моя сповідь. Київ, 1995. С.90–101.

¹⁰ *Костомаров М.* Старый спор. Последние годы Речи Посполитой. Москва, 1994. С.17–19.

І.Линниченко згадував, що на початку 1880-х років у Петербурзі він проводив цілі вечори у бесідах з патріархом історіографії¹¹.

Представником інших історіографічних тенденцій був університетський викладач І.Линниченка – відомий славист О.Котляревський (1837–1881). Сучасна московська дослідниця історії славистики Л.Лаптева відносить цього професора до вчених-новаторів за критичне ставлення до джерел, використання порівняльного методу, заперечення слов'янофільського вчення. На початку 1890-х років І.Линниченко тепло згадував про свого покійного вчителя. Знаменно, що як історик, а не філолог він слухав лекції О.Котляревського “Историко-филологическое обозрение славянских племен” як факультативні. І.Линниченко навіть готував літографовані лекції з цього курсу як посібники для лекцій О.Котляревського. Під впливом професора майбутній науковець зайнявся славистичною бібліографією. І.Линниченко особливо наголошував на позитивістському аспекті лекцій О.Котляревського, його схильності до фактологізму, униканні лірики та теоретизування¹².

На формування славистичних поглядів І.Линниченка значною мірою вплинули його розгалужені наукові контакти з вітчизняними та зарубіжними славистами, які він встановив головним чином у 1886–1888 р. під час архівних студій у Варшаві, Празі, Кракові та Львові. Так, у 1888 р. у Празі він познайомився з видатним чеським славистом Л.Нідерле (1865–1944). У 1899 р. за пропозицією І.Линниченка Л.Нідерле був обраний почесним членом Одеського товариства історії і старожитностей¹³.

Враження історика від Варшави та поляків викладені у його рукописній замітці “Варшава и Поляки. Впечатления и мысли паломника”. І.Линниченко не зовсім комфортно почував себе у Варшаві. Йому не сподобався клімат, бруд, погана опера, дороговизна, зосередженість газет лише на польських справах та ігнорування російських. Історик висміяв ідеалізм поляків, їх надмірну любов до свого національного. Він був переконаний у неможливості відновлення Польщі, адже цього, на його думку, бажали лише польські інтелігенти. І.Линниченко емоційно зауважував, що Польща повинна сприймати своє нинішнє становище як спокуту за колишнє знуцання над православними. Автор був не проти надання Польщі автономії. Однак, вірогідно, не помічаючи внутрішньої суперечності своїх думок, він стверджував, що це стане можливим лише тоді, коли “поляки переконаються у незворотності повного злиття з Руссю”¹⁴. У деяких друкованих текстах, щоправда анонімно, історик висловлював ще більш різкі інвективи на адресу тих представників польської інтелігенції, що бажали відродження Польщі, як держави ворожої Росії, намагались полонізувати українців-галичан¹⁵. До честі польської наукової еліти, вона коректно поставилася до наукових пошуків І.Линниченка. Це пояснюється тим, що у даний період польська історіографія набула справді наукових рис, стала більш відкритою для наукових контактів¹⁶. Як згадував І.Линниченко, львівські польські історики К.Лиске (1838–1891), А.Прохазка (1852–1930) та А.Семкович (1850–1923) давали йому цінні

¹¹ *Линниченко И. Н.И.* Костомаров (к 25-ю со дня его кончины). Одесса, 1910. С.5–7.

¹² *Линниченко И. А.А.* Котляревский // *Линниченко И.* Речи и поминки. Одесса, 1914. С.171–184.

¹³ *Записки одесского общества истории и древностей.* 1900. Т.22. С.127.

¹⁴ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.105. Арк.1–3.

¹⁵ *Брат.* Братское слово русским в Галиции // *Русское дело.* 1888. №5, 6 (авторство встановлено за реєстром публікацій І.Линниченка, що наведені у виданні: *Словарь членов Общества любителей Российской словесности при Императорском Московском университете.* Москва, 1911. С.167–169).

¹⁶ *Grabski A.* Zagys historii historiografii polskiej. Poznań, 2000. S.122–153; *Тельвак В.* “Kwartalnik Historyczny”: феномен інституції (кінець XIX–початок XX ст.) // *Ейдос.* Альманах теорії та історії історичної науки. Вип.1. Київ, 2005. С.317–333.

поради щодо пошуку архівних документів. А.Прохазку історик навіть назвав “шановним приятелем”¹⁷. З відомим польським істориком права Р.Губе (1803–1890) І.Линниченко активно листувався з приводу прохання Р.Губе перекласти одну з його статей російською мовою. Однак І.Линниченко відмовився від пропозиції польського колеги, оскільки був не згоден з деякими тезами статті, а робити коментарі та виправлення вважав за незручне. У некролозі польському колезі І.Линниченко високо оцінив його наукові заслуги¹⁸. Завдяки контактам з польськими вченими, І.Линниченко поповнив бібліотеку Московського університету виданнями з історії Польщі¹⁹. І.Линниченко також листувався з львівським істориком В.Лозинським, краківським – М.Соколовським, варшавським – Т.Вежбовським. У листах в основному порушувалися питання бібліографії та джерелознавства. Наприклад, листування з Т.Вежбовським було присвячено джерелам про перебування А.Міцкевича в Одесі²⁰. Один із листів М.Соколовського до І.Линниченка містив оцінку достовірності одного з предметів, приписуваного князю Ізяславу. І.Линниченко майже повністю оприлюднив цей лист на сторінках “Археологических известий и заметок Московского археологического общества”²¹.

Під час перебування в Одесі у другій половині 1890-х–на початку ХХ ст. інтерес науковця до слов’янознавства підживлювало одеське коло його спілкування, до якого належали славісти О.Маркевич (1847–1903) та М.Попруженко (1866–1943). При цьому контакти І.Линниченка зі слов’янськими вченими не припинилися. Про це свідчать численні відрядження І.Линниченка до Польщі та Галичини на початку ХХ ст. (1907 – Львів, 1908 – Познань, 1909 – Краків, 1910 – Вроцлав, 1911 – Краків, Львів), а також критична замітка про невдалий російський переклад праці польського письменника та історика К.Валишевського, доповіді в Одеському бібліографічному товаристві тощо²². Зокрема, в Одесі І.Линниченко підтримував листування з професором М.Соколовським.

Ці тривалі контакти у поєднанні з науковими дослідженнями забезпечили І.Линниченку високий авторитет серед польських істориків. У 1900 р. з нагоди 500-річчя заснування Ягеллонського університету він був обраний членом-кореспондентом Краківської Академії наук (знань) разом з іншими професорами з Російської імперії: філологами О.Веселовським та М.Дриновим²³. Ініціаторами обрання І.Линниченка були відомі польські історики М.Соколовський та В.Закшевський. У своєму відгуку вони наголошували не тільки на значних наукових заслугах І.Линниченка для польської історичної науки, а й на його прихильному ставленні до поляків, на відміну від більшості представників офіційної російської науки²⁴. Зразком об’єктивності та проявом симпатії І.Линниченка до Польщі вони вважали його магістерську дисертацію “Взаимные отношения Руси и Польши” (1884).

¹⁷ *Линниченко И.А.* Архивы в Галиции. Киев, 1888. С.51; *Линниченко И.А.* Черты из истории сословий в Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV–XV вв. Москва, 1894. С.III.

¹⁸ *Линниченко И.* Ромуальд Губе // Юридический Вестник. 1890. Т.6. Кн.3. С.488–495.

¹⁹ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.90. Арк.18.

²⁰ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.268. Арк.1.

²¹ *Линниченко И.* Новоткрытое свидетельство о времени великого князя Изяслава Ярославича // Археологические известия и заметки издаваемые Императорским Московским археологическим обществом. Т.2. Вып.11. Москва, 1894. С.329–337.

²² ДАОО. Ф.45. Оп.4. Спр.1424. Арк.1–17; *Линниченко И.А.* Валишевский в русской контрафакции // Новое время. 1911. 4 марта.

²³ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.219.

²⁴ *Опацкий З.* Контакты научных кругов Кракова с российскими учеными в конце XIX–начале XX в. // Российско-польские научные связи в XIX–начале XX в. Москва, 2003. С.148.

Однак, на нашу думку, цей відгук не відображав неоднозначного ставлення І.Линниченка до польської історії та сучасності. Відгук М.Соколовського та В.Закшевського засвідчив, що польські вчені, прагнучи продовжувати плідну співпрацю, намагалися максимально згладжувати гострі кути у відносинах зі своїм російськоорієнтованим колегою. У листі-відповіді до Краківської Академії наук І.Линниченко висловив сподівання, що “дух наукової об'єктивності, що відкрив мені двері цього блискучого наукового закладу, назавжди збереже в мені повагу та симпатію його членів”. На жаль, через бюрократичні колізії історик не зміг приїхати до Кракова і взяти участь в ювілейних урочистостях.

Важливу роль у підтримці контактів зі слов'янським науковим світом відіграла активна участь І.Линниченка у роботі археологічних з'їздів, що регулярно проходили у різних містах Російській імперії у другій половині XIX–на початку XX ст. Наприклад, протоколи підготовчих комітетів свідчать про намагання І.Линниченка залучити до роботи з'їзду у Вільно знайомих йому істориків – поляків А.Прохазку, С.Смольку, М.Соколовського, А.Левицького та Ф.Пекосинського²⁵, а також про знайомство науковця з варшавським професором А.Павінським²⁶.

Найбільш сприятливим для налагодження нових та підтримки старих контактів був XI з'їзд, що відбувся у 1899 р. в Києві за якнайширшого представництва науковців зі слов'янських країн. У ході роботи з'їзду відбувся урочистий обід, на якому члени з'їзду вітали своїх західних та південнослов'янських колег. Серед них були Я.Челяковський, О.Піч з Чеської АН, Л.Нідерле та Й.Поливка з Празького університету, І.Шишманов з Болгарії (усього 150 осіб). Серед промовців був також І.Линниченко. На XII Археологічному з'їзді у Харкові І.Линниченко був почесним головою відділення “Славянские древности” (головуючим був М.Дринов). У своїй промові він висвітлював важливість вивчення слов'янства та роль у цьому процесі Харківського університету²⁷. На останньому з проведених з'їздів у Новгороді (1911) він узяв участь в обговоренні доповіді відомого славіста Ф.Зігеля “Древнейшие представления славян о преступлении и наказании”²⁸.

І.Линниченко відіграв вагомую роль в активізації славістики у Російській імперії як один із засновників Слов'янської комісії Московського археологічного товариства у 1892 р. Ще тоді лише приват-доцент І.Линниченко прочитав записку про заснування комісії від імені 12 відомих науковців, серед яких були В.Герье, Д.Самосквасов, П.Милуков, П.Виноградов, В.Міллер. Підпис І.Линниченка, який став “товаришем голови”, стояв на першому місці серед підписів засновників комісії. Метою діяльності комісії проголошувалось ознайомлення з історією та археологією слов'янських народів²⁹. Така активність науковця у справі розвитку слов'янознавства, щоправда, дисонує з тим фактом, що на засіданнях Московського археологічного товариства зі славістичної проблематики він зробив лише дві доповіді бібліографічного характеру.

Життєві обставини та коло спілкування значною мірою визначали суспільно-політичні погляди професора, суттєво впливали на його наукову діяльність, як і на діяльність усіх без винятку слов'янознавців його доби. Важливим джерелом для з'ясування суспільно-політичного підґрунтя наукової діяльності І.Линниченка у галузі славістики є його публікації на сторінках московського журналу “Артист” наприкінці 1880–на почат-

²⁵ Древности. Т.16. Москва, 1900. С.95.

²⁶ Древности. Т.18. Москва, 1901. С.44

²⁷ Труды 12 АС в Харькове (1902). Т.3. Москва, 1905. С.341.

²⁸ Известия 15-го АС в Новгороде. Москва, 1911. С.151.

²⁹ Древности. Т.16. Москва, 1900. С.127, 176.

ку 1890-х років. Науковець друкував свої матеріали анонімно або підписував їх криптонімом. Тому не дивно, що до сьогодні ці публікації не привертали увагу славистів. У низці номерів журналу І.Линниченко вів рубрику “Славянские художественные известия”, де характеризував театральне, наукове та мистецьке життя у слов’янських країнах, здебільшого у Чехії та Польщі (у складі Австро-Угорської імперії)³⁰. Ці тексти демонструють глибоку обізнаність автора з культурним життям слов’янських народів. І.Линниченко приділяв увагу діяльності Варшавського та Празького театрів, кар’єрі окремих акторів, виданню збірок пісень слов’ян. Як свідчить аналіз, статті автора не були суто фактологічними – головним ідейним стрижнем авторських думок було заперечення ізоляціоністського підходу до розвитку національної культури. Особливо гостро він виступав проти спроб поляків дистанціюватися від російського мистецтва і загалом культури і вітав протилежну поведінку чехів. Найбільш характерними були думки І.Линниченка з приводу позиції деяких депутатів Чеського сейму, що критикували чеський народний театр за “засилля” у ньому іноземних музичних творів. На думку І.Линниченка, “мистецтво та наука мають світове значення і не знають тих перешкод, якими в інших сферах є національні антипатії”. Тому він радив чехам шукати прогресу своєї культури саме на шляху засвоєння кращих зразків всесвітньої культури³¹. Науковець навіть підкреслював, що діяльність чеського мислителя А. Каменського належить всьому людству і найменше – чехам³². Подібний погляд І.Линниченко висловив ще у 1886 р. у своїй позитивній рецензії на працю А. Степовича з історії чеської літератури³³.

Загалом І.Линниченко неодноразово демонстрував свою прихильність до чеського народу, значною мірою протиставляючи його польському. Наприклад, у статті “Привет Чехам”, опублікованій з приводу утворення Чеської держави, І.Линниченко піднесено привітав цю подію, відзначивши, що, на його думку, чехи досягли необхідного ступеня культурного розвитку³⁴. Натомість, у високій культурі, а отже, й у державності він відмовляв українцям³⁵. Незважаючи на певне пом’якшення своєї позиції на початку 1890-х років, певну підозру до поляків він зберігав і наприкінці 1910-х років.

Важливий матеріал для визначення світоглядної основи наукової діяльності І.Линниченка становлять його думки про російське слов’янофільство. Науковець не сформулював свого ставлення до слов’янофілів у сконцентрованому вигляді – у нашому розпорядженні є лише фрагментарні зауваження. В одній із праць кінця 1880-х років науковець висловив позитивне ставлення до ідеї слов’янської єдності, що перетворить слов’ян на величезну світову потугу³⁶. У 1889 р. у своїх лекціях він доводив існування слов’янської єдності у давнині³⁷. У 1901 р. він радо вітав (як показав час – передчасно) готов-

³⁰ Славянские художественные известия // Артист. 1889. Кн.2. С.136–137; *И.А.Л.* Славянские художественные известия // Артист. 1889. Кн.3. С.184; Славянские художественные известия // Артист. 1889. Кн.4. С.207–211; Славянские художественные известия // Артист. 1890. Кн.8. С.132–135; Славянские художественные известия // Артист. 1891. Кн.16. С.152–156.

³¹ *И.А.Л.* Славянские художественные известия // Артист. 1889. Кн.3. С.184.

³² ДАОО. Оп.1. Спр.67. Арк.19–20.

³³ Русская мысль. Кн.9. 1886. С.274–276.

³⁴ *Линниченко И.А.* Привет чехам // Одесский листок. 1918. 15 декабря.

³⁵ *Линниченко И.А.* Малорусский вопрос и автономия Малороссии. Открытое письмо проф. М.С. Грушевскому. Петроград–Одесса, 1917. 40 с.; *Линниченко И.А.* Малорусская культура // Труды подготовительной по национальным делам комиссии. В. 1. Одесса, 1919. С.35–51.

³⁶ *Брат.* Братское слово русским в Галиции // Русское дело. 1888. №6.

³⁷ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.167. Арк.2.

ність усього слов'янства прийняти російську мову як літературну³⁸. Разом з тим, така позиція не завадила І.Линниченку зайняти виважену позицію щодо оцінки російського слов'янофільства. Більш того, він зауважував, що “не належить до тих шовіністів, для яких своє тому добре, що воно своє”³⁹.

Слов'янофільство науковець вважав “історико-софічною” системою. Він розрізняв своє ставлення до засновників слов'янофільства та їхніх пізніших послідовників. Хоча І.Линниченко і звинувачував перших у сектантстві, упередженості, він вітав їх щирість та гуманізм. Натомість, М.Данилевського, К.Леонтьєва та інших він жорстко називав псевдослов'янофілами та шовіністами⁴⁰. Опосередковано таку позицію професора підтверджує праця однієї з його учениць – С.Стратієвської-Гросман. Вона піддала суворому критичному аналізу розвиток слов'янофільства, головною ознакою якого вважала націоналізм. У критиці слов'янофільства С.Стратієвська-Гросман пішла далі, ніж її вчитель. На її думку, негативні риси були властиві цьому вченню на всіх етапах його розвитку⁴¹.

У безперспективності ідеї об'єднання слов'ян І.Линниченко остаточно переконався під час Першої світової війни. У кількох працях він зауважував, що причини цієї війни полягають аж ніяк не у боротьбі слов'янства з германізмом, а у більш прагматичній, матеріальній площині⁴². На його думку, жодне слов'янське плем'я не поступиться своїми інтересами заради іншого. Хоча події війни й зумовили певну радикалізацію настроїв професора щодо німців, він, як і раніше, був переконаний у доцільності для слов'ян перейняти кращі риси національного характеру цього народу – акуратність, точність, прагматизм.

Суспільно-політичні погляди І.Линниченка вплинули на його діяльність в Одеському слов'янському благочинному товаристві імені святих братів Кирила та Мефодія. До 1880-х років діяльність товариства була передовсім спрямована на поліпшення умов культурного розвитку південних та західних слов'ян. Окрім благодійних та просвітницьких, товариство фактично виконувало політичне завдання – пропаганду ідеї російськоцентричного панславізму. У 1897 р. І.Линниченко став дійсним членом цього товариства, у 1904 р. – членом правління, а у 1908 р. – головою його правління. Під впливом І.Линниченка товариство перетворилося більшою мірою на загальнопросвітницьке⁴³. На початку ХХ ст. основною формою діяльності товариства стала організація народних читань у робітничих районах міста. В їх організації брав участь не тільки сам професор, а й його учні – М.Слабченко, С.Аваліані, В.Арнаутов. Зберігало товариство і свою суто благодійницьку сутність. Наприклад, улітку 1910 р. воно надало у розпорядження евакуйованих від холери будинок народної читальні на Слобідці-Романівці. Під час війни професор брав участь у діяльності комітету “Одесса–Сербия”, що надавав допомогу Сербії у боротьбі проти Австро-Угорщини.

³⁸ *Линниченко И.А.* Антоний Стефанович Петрушевич // Записки Одесского общества истории и древностей. 1902. Т.24. С.16.

³⁹ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.166. Арк.83.

⁴⁰ *Линниченко И.А.* В. Белинский в борьбе западников со славянофилами // Линниченко И. Речи и поминки. Одесса, 1914. С.28, 35–38; Младший из старших славянофилов. Памяти К.С.Аксакова // Там само. С.106; Памяти А.С.Хомякова (к 50-ю со дня смерти) // Там само. С.157–167.

⁴¹ *Стратиевская-Гроссман С.* Из истории славянофильства // Труды слушательниц Одесских высших женских курсов. Т.2. Одесса, 1911. С.33–155.

⁴² *Линниченко И.А.* Психология борьбы. Одесса, 1914. С.9; *Линниченко И.А.* Патриарх русского славяноведения (Владимир Иванович Ламанский) // Голос Минувшего. 1915. №2. С.251.

⁴³ *Линниченко И.* Книга и слово (по поводу 40-я Одесского Славянского благотворительного Общества). Одесса, 1910; ДАОО. Ф.273. Оп.1. Спр.16. Арк.2.

Важливим джерелом дослідження поглядів І.Линниченка на історію слов'ян є його лекції, прочитані ним протягом 1888–1910 рр. у Московському та Новоросійському університетах як приват-доцентом, екстраординарним та ординарним професором⁴⁴. У вступній лекції у 1889 р. І.Линниченко висловив своє загальне бачення значення слов'янознавства. На його думку, головною проблемою цієї галузі науки є політизація: “Склалося переконання, що будь-який слов'янознавець – разом з тим є й слов'янофіл у вузькому розумінні, політик, від нього вимагають не чистої науки, а служіння політичним поглядам”. Важливим було зауваження вченого про необхідність використання порівняльного методу у слов'янознавстві, яким треба користуватися обережно і шукати не тільки спільності, а й відмінності між слов'янськими народами⁴⁵.

У лекціях І.Линниченко наводив докладну бібліографію історії слов'ян, зупинявся на основних питаннях історії середньовіччя та нового часу: еволюції станів, релігійного, економічного життя. Багато часу він відводив огляду історіографії. Великий інтерес І.Линниченка до джерелознавства історії Польщі відображають численні архівні виписки, що збереглися в його особистому архіві в Одесі⁴⁶. Він намагався дати студентам матеріал, якого не було у загальних працях польських істориків (наприклад, М.Бобжинського). На лекціях професор аргументовано звинувачував польських істориків у тенденційності. Лише з 1880-х років, на його думку, польська історіографія набуває справді наукових рис. Лектор доводив, що знання з історії Польщі необхідні для всіх, хто має вивчати історію Русі. Характерними для І.Линниченка були відступи від основної теми. Наприклад, розповідаючи про Казимира III, він дорікнув полякам за надмірне захоплення національними святощами, схильність вважати майже всіх своїх діячів великими. Більш прихильно науковець ставився до чеської історіографії, характеризуючи діяльність П.Й.Шафарика, В.Ганки та ін. Він приділяв увагу рисам національного характеру слов'янських народів, зокрема, у чехів виділяв доброту, любов до батьківщини тощо⁴⁷. Наприкінці 1880-х – на початку 1890-х років він, подібно до М. Костомарова, пояснював особливості польської історії специфікою польського національного характеру. Всі народи І.Линниченко штучно розділив на здібні та нездібні. Він стверджував, що поляки не є сформованою нацією,

⁴⁴ Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Императорского Московского университета в 1890/91 академическом году. Москва, 1891. С.11 (Линниченко викладав чотири години “Історію Польщі та Чехії” для історичного відділення 5-го та 6-го семестрів. Рекомендована література: “Історія Польщі” М.Бобжинського); Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Императорского Московского университета в 1891/92 академическом году. Москва, 1892. С.12 (Історія західних слов'ян чотири години та семінар – 1 година для бажачих); Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Императорского Московского университета в 1893/94 академическом году. Москва, 1893. С.12 (Історія західних слов'ян, дві години); Обзорение преподавания на историко-филологическом факультете Императорского Московского университета в 1894/95 академическом году. Москва, 1894. С.13 (Іст. зах. слов'ян); Обзорение преподавания

в ИУ в 1900/1901 году по историко-филологическому факультету. Одесса, 1900. С.15 (І.Линниченко читав 1 лекцію на тиждень для студентів – істориків Історія Польщі та Литовсько-Руської держави. Посібники: праці М.Бобжинського та В.Антоновича); Обзорение преподавания в ИУ в 1896/97 годах. Одесса, 1896. С.17 (Історія Польщі та Литви для студентів історичного відділення 5-го та 6-го семестрів; Обзорение преподавания в ИУ в 1900/1901. Одесса, 1901. С.15–16; Обзорение преподавания в ИУ в 1903–1904. Одесса, 1903. С.19 (“История славянских народов 18–19 веков” для бажачих та “Историко-этнографическое обозрение славянских племен”).

⁴⁵ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.167. Арк.2.

⁴⁶ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.115–116 (Замітки з історії Польщі та Литви); Ф.153. Оп.1. Спр.129 (Замітки з джерелознавства Польщі); Ф.153. Оп.1. Спр.168 (Матеріали з історії Польщі). Арк.30; Ф.153. Оп.1. Спр.166. Арк.1–94; Ф.153. Оп.1. Спр.578–581 (Архівні матеріали з історії Польщі); Ф.153. Оп.1. Спр.574 (Архівні виписки з історії Польщі та Галичини). Арк.1–146.

⁴⁷ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.166. Арк.72; Ф.153. Оп.1. Спр.167. Арк.1–9. (історія Чехії).

вони позбавлені глибини та оригінальності, порівняно з росіянами: “мрійливість, фантазія уживається у них з практичністю, прагнення до свободи особистості – з жорстоким деспотизмом, гідність – з приниженням, догматизм – з вільнолюбством”. Тому поляки легко перейняли в німців правові звичаї, витратили сили на зовнішню боротьбу і у результаті занепали.

Як уже зазначалося, ці погляди поділяло багато вчених у Російській імперії, але з кінця 1880-х років формується альтернативна думка. Так, професор Московського університету М.Кареев справедливо зазначав: “Те, що вважають польським національним характером, змальовано зі шляхти у певну добу. Характер цей пояснюється її становищем та роллю у державі, її вихованням, способом життя, політичними ідеями, а все це – продукт історії”. На думку вченого, теорію спростовує те, що шляхтич та селянин, хоча і були поляками, мали різні риси характеру⁴⁸.

Славистичні погляди І.Линниченка сформувалися передусім під впливом київської історичної школи. Як і для інших київських учених, для І.Линниченка актуальність наукових досліджень була зумовлена насамперед їх суспільно-політичною злободенністю. Тому не дивно, що вже перші наукові праці І.Линниченка були написані не лише у суто науковому дискурсі.

У вступному слові на захисті магістерської дисертації І.Линниченко не приховував суспільно-політичних мотивів своєї наукової праці: він наголошував, що наука повинна служити суспільним інтересам. Цю тезу повністю поділяв приятель І.Линниченка – відомий історик В. Семецький, що був неофіційним опонентом на захисті. І.Линниченко вважав, що лише заглиблення у давнину дасть змогу об’єктивно висвітлити причини подальшого польсько-російського антагонізму. Він підкреслював, що узявся до теми “як уродженець південно-західного краю”. Прикметно, що учений переніс акцент зі з’ясування причин падіння Польської держави на причини невдачі створення єдиної польсько-руської нації в її межах. На думку історика, причина полягала у різкій перевазі у Польщі аристократії над рештою суспільства, що унеможливило усвідомлення спільних інтересів обома народами⁴⁹.

У дисертації І.Линниченко також наголошував на відсутності у нього будь-яких національних упереджень – визначальним було прагнення до істини. Автор у позитивістському дусі докладно аналізував відомості численних джерел (переважно про політичні відносини Польщі та Русі – шлюбні зв’язки, військові конфлікти), уточнював дати, полемізував з польськими істориками, а інколи й погоджувався з деякими їхніми думками. Однією з головних тез праці була думка про відсутність релігійного антагонізму між Польщею та Руссю до XIV ст.⁵⁰ Тому, на нашу думку, необгрунтованим є віднесення радянським істориком В.Королюком І.Линниченка до тих дослідників, що намагалися довести одвічну ворожість Польщі та Росії⁵¹. Якраз у відмові від цього постулату й полягала основна новизна цієї розвідки.

І все ж деякі тези праці помітно дисонували з її здебільшого суто науковим дискурсом. Зокрема, І.Линниченко підкреслював вищість давньоруської культури над польською, наголошував на фанатизмі та жадобі католиків. У майбутньому запеклий критик українського національного руху, він обрав епіграфом до своєї праці уривок з вірша Тараса Шевченка, де поет висловлював жаль з приводу того, що поляків та

⁴⁸ Кареев Н.И. “Падение Польши” в исторической литературе. Санкт-Петербург, 1888. С.241–243.

⁴⁹ Линниченко И. Речь перед диспутом // Русская старина. 1884. июль. С. 216–221.

⁵⁰ Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV ст. Ч.1. Русь и Польша до конца XII в. Киев, 1884. С.7.

⁵¹ Королюк В.Д. Западные славяне и Киевская Русь. Москва, 1964. С.75.

українців посварили “неситі ксьондзи, магнати”. Мотив обрання цього епіграфа І.Линниченко пояснив у висновках: він сподівався, що в майбутньому поляки та росіяни зіллються в одну націю у складі Російської імперії. На перешкоді цьому, на його думку, стоять лише ксьондзи та магнати. Перспективу широкої автономії для Польщі він відсував у далекі часи, натомість, закликав поляків прагнути не до відокремлення, а до “спільного з нами широкого розвитку та широкої свободи”⁵². Рецензуючи у ті ж роки дослідження одного з найавторитетніших польських істориків Т. Войцеховського (1838–1919), І.Линниченко заперечував твердження автора про позитивний вплив Польщі на Русь. Рецензент закликав не перебільшувати значення договору Данила Романовича Галицького з папою Римським від 1253 р., який мав призвести до покатоличення Русі, не вважав польсько-литовські унії кращим варіантом вирішення політичних проблем. “Ми хотіли показати, що і найбільш поважні польські історики ще дотепер не позбулися старих упереджень, що так довго позбавляли їхніх попередників наукової об’єктивності”, робив невтішний висновок І.Линниченко⁵³. Вступна лекція історика у Московському університеті відображала один із основних концептуальних постулатів істориків київської школи – прагнення “відвоювати” історію Південно-Західної Русі від поляків.

Наприкінці 1880-х–у 1890-х роках І.Линниченко часто звертався до полонознавчої тематики. На сторінках журналу “Исторический вестник” він опублікував декілька перекладів уривків джерел, виданих польськими істориками, зокрема, переклад мемуарів польського шляхтича А.Ражишевського про події кінця XVIII ст. Ці публікації виконували популяризаторську функцію, чим прислужилися справі налагодження наукових контактів між польськими істориками та їхніми колегами в Російській імперії⁵⁴.

Видані у 1888 р. статті про стан архівів у Галичині та про науковий журнал польських істориків “Kwartalnik Historyczny” демонструють пом’якшення у ставленні І.Линниченка до поляків⁵⁵. Так, він уже відзначав їхні позитивні риси, зокрема, рідкісну приязаність поляків та чехів до свого минулого, ревне оберігання ними пам’ятників своєї давнини. Він високо оцінив науковий рівень польського часопису, ставив його в приклад російським виданням. Особливо його вразило спокійне, наукове та об’єктивне ставлення польських дописувачів журналу до російських праць з історії Польщі.

У декількох номерах часопису “Kwartalnik Historyczny” І.Линниченко надрукував низку рецензій на праці російських істориків, що торкалися спільної для поляків та росіян тематики⁵⁶. У Московському археологічному товаристві він зробив відповідні доповіді на засіданнях слов’янської комісії. На сторінках “Журнала министерства народного просвещения” були опубліковані його рецензії на праці польських авторів

⁵² *Линниченко И.* Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV ст. С.215–216.

⁵³ *Линниченко И.* Рецензія на: Wojciechowski T. Podział i zakres dziejów polskich. Lwów, 1884 // Журнал министерства народного просвещения. 1886. В. 10. С. 336–345.

⁵⁴ *Линниченко И.* Научное значение западно-русской истории // Киевская старина. 1889. №1. С.187–203.

⁵⁵ *Линниченко И.А.* Архивы в Галиции. Киев, 1888; *И.А.Л.* “Kwartalnik historyczny” // Русская мысль. 1888. апрель. Библиографический отдел. С.173–174 (авторство замітки встановлено за даними особистого архіву вченого).

⁵⁶ *Линниченко И.А.* Рецензія на: Андрияшев А. Очерк истории Волынской земли до конца 14 ст. // Kwartalnik historyczny. 1888. Rocznik 2. Z.2. W. Recenzje i Sprawozdania. S.277–279; Там само. *Линниченко И.А.* Рецензія на: “Сборник летописей, относящихся к истории южной и западной Руси, изданный комиссией для разбора древних актов при Киевском, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе. Киев, 1888. С.280–282; Його ж. Рец. на: А. Барбашев Летописные источники для истории Литвы в средние века // Kwartalnik historyczny. 1889. Rocznik. 3. W. Recenzje i Sprawozdania. S.554–555; Його ж. Рец. на: Осокин Н.А. История средних веков с приложением очерка средневековой историографии // Kwartalnik historyczny. 1889. Rocznik. 3. W. Recenzje i Sprawozdania. S.555–557.

(К.Гожицького, Е.Брейтера, Р.Губе). Особливо схвально він оцінив праці польського джерелознавця А.Семковича⁵⁷. Водночас, слідом за М.Владимирським-Будановим, він різко розкритикував теорію польських авторів про цивілізаторську місію Польщі на Русі у XVI–XVII ст. На його думку, у цей період польська шляхта отримувала від короля землі, вже заселені руськими⁵⁸.

У своїх працях І.Линниченко переважно порівнював розвиток права у середньовічній Польщі та Русі⁵⁹. Зокрема, привертають увагу роздуми автора про феодальні стосунки у двох слов'янських країнах. На думку вченого, феодальні відносини у Польщі та Русі розвивалися нерівномірно: до XIV ст. феодалізму не було на Русі, а у Польщі – був; натомість, феодалізм з'явився на Русі після приєднання її до польської корони, а у самій Польщі феодалізм поступився місцем праву власності шляхти⁶⁰.

У своїй докторській дисертації І.Линниченко намагався простежити вплив польського права на три основні суспільні групи Галичини – шляхту, селян та міщан⁶¹. Певну увагу він приділив правовому устрою вірмен та євреїв. Праця І.Линниченка продовжувала традиції, закладені київськими дослідниками В.Антоновичем, Ф.Леонтовичем, М.Владимирським-Будановим та ін. Найбільш вдалим був другий розділ роботи, присвячений селянству. Демонструючи велику обізнаність з судовими книгами XV ст. та працями польських істориків, науковець намагався обґрунтувати основну тезу своєї книги – незважаючи на політичну зверхність Польщі, польські порядки не змогли повністю витіснити старовинний давньоруський лад.

Праця відображала одну з головних новітніх тенденцій тодішньої науки – підвищення інтересу до історії соціально-правових відносин. На відміну від попередньої дисертації, І.Линниченко відмовився від будь-яких тверджень відверто суспільно-політичного забарвлення. Однак деякі його думки, як і раніше, були зумовлені, передусім, переконанням у принциповій відмінності східнослов'янських та західнослов'янських соціальних відносин. Наприклад, історик вважав розвиток феодалізму на Русі виключно привнесеним явищем (на відміну від М.Грушевського), наголошував лише на негативному впливі магдебурзького права на розвиток православного населення Русі. Зазначимо, що у доповіді про нові теорії походження польської держави та станів у Московському археологічному товаристві І.Линниченко продемонстрував інший підхід: проаналізувавши погляди польських вчених А.Мацевського, К.Шайнохи, М.Бобжинського та Ф.Пекосинського, він висловився на користь теорії утворення Польської держави та станів шляхом внутрішнього розвитку, а не завоювання ззовні⁶².

⁵⁷ *Линниченко И.А.* Критический обзор новейшей литературы по истории Галицкой Руси // Журнал министерства народного просвещения. 1891. №5. С.147–170; №6. С.454–492; №7. С.125–171; *Линниченко И.А.* Рец. на: Boleslawski K. Solidy Boleslaw z napisem slawianskim // Журнал министерства народного просвещения. С.403–405. (Окрема відбитка); *Линниченко И.А.* Рец. на: Semkowicz A. Krytyczny rozbiór dziejów polskich I.Długosza do roku 1384. Kraków, 1887 // Журнал министерства народного просвещения. 1887. №12. С.350–362.

⁵⁸ *Линниченко И.А.* Рецензія на: “Архив Юго-Западной России”. Ч.3. Т.1. Акты о заселении юго-западной России. Киев, 1887 // Журнал министерства народного просвещения. В.8. 1887. С.371–384.

⁵⁹ *Линниченко И.А.* Брачные разводы в древней Польше и Юго-Западной Руси // Юридический вестник. 1890. Т.6. Кн.3. С.503–528; *Линниченко И.А.* Юридические формы шляхетского землевладения и судьба древнерусского боярства в Юго-Западной Руси XIV–XV в. // Юридический вестник. 1892. Кн.3–4. С.275–313.

⁶⁰ *Линниченко И.А.* Критический обзор новейшей литературы по истории Галицкой Руси // ЖМНП. В.6. 1891. С.474–477.

⁶¹ *Линниченко И.А.* Черты из истории сословий в Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV–XV вв. Москва, 1894.

⁶² *Линниченко И.А.* О новых теориях происхождения польского государства и сословий // Археологические известия и заметки издаваемые Императорским Московским археологическим обществом. Т.1. Москва, 1893. С.44–45.

Праці історика не одразу привернули до себе увагу польських учених. Лише у 1890-х роках думками І.Линниченка щодо шлюбних зв'язків руських та польських аристократичних домів скористався видатний польський історик О. Бальцер⁶³. З деякими висновками свого колеги він не погоджувався, але частину з них прийняв. Як свідчать рукописні нотатки І.Линниченка, він планував відповісти О. Бальцеру як “автору капітальної праці” і посперечатися з ним. Також він готував замітку про працю М.Зджеховського “Месіаністи та слов'янофіли. Шкіци з психології слов'янських народів” (1888), де, зокрема, хотів проаналізувати його погляди на творчість Т. Шевченка. На жаль, обидва ці проекти залишилися на початковій стадії⁶⁴.

На сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” було опубліковано декілька відгуків на праці І.Линниченка⁶⁵. Особливо ґрунтовною була рецензія А. Прохазки на докторську дисертацію російського вченого. Незважаючи на концептуальні розбіжності, А.Прохазка прихильно сприйняв появу нової праці свого колеги. Він відзначив велике коло опрацьованих джерел, ґрунтовність висновків⁶⁶. В основному у своїх схвальних відгуках він був однотайний з киянами В.Антоновичем та В. Іконніковим⁶⁷. Одним з основних недоліків дисертації А. Прохазка вважав відмову автора від широкого використання порівняльного методу, адже І.Линниченко порівнював лише соціально-правові відносини у Галичині та Польщі.

На початку 1890-х років І.Линниченко використав свій студентський досвід у складанні маленького бібліографічного покажчика з історії слов'ян. Автор не обмежувався переліком книг – він намагався також дати уявлення про стан історіографічної розробки цієї галузі історичної науки. Більш широким бібліографічним задумах науковця не судилося реалізуватися. У більшості своїх праць та лекційних курсах історик демонстрував досконале володіння літературою проблеми. Особливо тісним у творчості І.Линниченка був зв'язок між бібліографією та історіографією. Орієнтація у морі нової історичної літератури була для історика передумовою досягнення наукової спадщини його сучасників та істориків XVIII – початку XIX ст⁶⁸.

Праці І.Линниченка стали класичними у подальшій історіографії. На них неодмінно посилались польські, українські та російські дослідники середньовічної історії Центрально-Східної Європи⁶⁹. Деякі думки вченого, хоча і не були однотайно сприйняті, намітили нові шляхи трактування історичних подій. Наприклад, І.Линниченко одним із перших піддав критиці повідомлення літопису про похід князя Володимира на Чер-

⁶³ Balzer O. Genealogia Piastów. Kraków, 1895. S.70, 121, 124, 149, 150, 159–160.

⁶⁴ ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.142. Арк.49; ДАОО. Ф.153. Оп.1. Спр.67. Арк.68.

⁶⁵ Kwartalnik historyczny. 1910. R.XXIV. Z.1–2. S.291–294; Kwartalnik historyczny. 1909. R.XXIII. Z.1–2. S.197–199.

⁶⁶ Prochaska A. Nowsze poglądy na stosunki wewnętrzne Rusi w XV wieku // Kwartalnik Historyczny. R.9. 1895. S.23–42.

⁶⁷ Антонович В.Б. Отзыв на сочинение И.Линниченка “Черты из истории сословий в Юго-Западной Руси” // Киевские университетские известия. 1894. №7. С.1–4 (Схвалено В.Іконніковим).

⁶⁸ Книга о книгах. Толковый указатель для выбора книг по важнейшим отраслям знаний. Москва, 1892. С.57–61.

⁶⁹ Первольф И. Славяне, их взаимные отношения и связи. Т.3. Ч.2. Варшава, 1893. С.5, 18, 64; Шекера І.М. Київська Русь XI ст. у міжнародних відносинах. Київ, 1967. С.80, 88, 117, 136, 179; Пауто В.Т. Внешняя политика Древней Руси. Москва, 1968. С.387, 311, 332; История Польши. Т.1. Москва, 1954. С.535; Королок В.Д. Западные славяне и Киевская Русь. Москва, 1964. С.75, 78, 241, 251, 257, 258; Головки А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X–первой трети XIII вв. Киев, 1988. С.23, 101 та ін.; Греков Б.Д. Крестьяне на Руси. Москва, 1952. Т.1. С.252–253, 255–256; 260–262, 271–273, 276–278, 287–293, 303, 311, 337–338, 342–343, 353, 372–374.

венські землі у 981 р. Наступні дослідники, хоча і далеко не завжди погоджувались з І.Линниченком, як і він, намагалися запропонувати своє датування цієї події⁷⁰.

Характерно, що послідовники І.Линниченка не звинувачували його у таких важких “гріхах”, як тенденційність, плагіат, обминання певних праць чи джерел тощо. Інша справа, що концепції І.Линниченка та більшості істориків його доби не вписуються у сучасну парадигму історичних досліджень. Сучасні історики вже не заперечують паралелізму у розвитку соціально-правових відносин Польщі і Русі, не замовчують позитивних сторін, що надавало містам запровадження магдебурзького права⁷¹. Расова теорія, що подекуди проявлялась у лекціях І.Линниченка, осіла в архівах історіографії.

Отже, основною сферою наукових зацікавлень І.Линниченка у галузі славістики було вивчення історії та культури західних слов'ян – чехів та поляків. Найбільшою активністю історик як слов'янознавець відзначався у київській та московській періоди своєї біографії. І.Линниченко виступав у двох іпостасях: як лектор та автор наукових праць та публіцистичних статей. Він виконував роль не тільки історика, а й історіографа, що прискіплювало стежив за розвитком історичної науки у слов'янських народів. Великою заслугою І.Линниченка було налагодження наукових зв'язків з видатними представниками слов'янської історіографії, популяризація здобутків культури зарубіжних слов'ян у Російській імперії. Це сприяло подоланню взаємного відчуження між різними національними історіографічними школами. Цінний досвід у “наведенні наукових мостів” повинні неодмінно брати до уваги сучасні вчені у процесі продовження аналогічного діалогу.

Загалом І.Линниченка необхідно вважати представником позитивістського напрямку у слов'янознавстві кінця XIX–початку XX ст. Однак його славістичні студії є відзеркаленням суперечливості російсько-імперського слов'янознавства XIX ст. Залишаючись у наукових рамках (виявлення нових джерел, аналітичність тощо), більшість учасників історіографічного процесу не змогла до кінця позбутися впливу суспільно-політичних реалій. У слов'янознавчих студіях І.Линниченка важко розмежувати суспільно-політичний та науковий дискурси. Серед представників сучасного йому слов'янознавства І.Линниченка можна віднести до слов'янознавців другого плану. Однією з особливостей діяльності цього типу славістів було те, що вони не стільки продукували велику кількість фундаментальних праць, скільки демонстрували великий ентузіазм щодо слов'янознавства, популяризували та відстоювали низку важливих ідей: необхідність відділення науки та політики у слов'янознавчих дослідженнях, вдосконалення інфраструктури славістики, активізації зв'язків між ученими різних слов'янських країн.

PROFESSOR'S I. ALINNICHENKO STUDIES OF SLAVS

Olexandr MUZYCHKO

*Odesa I. Mechnikov National University
12, Shchepkina str., Odesa, 65029
Chair of History of Ukraine*

⁷⁰ *Kuczyński S.* Studia z dziejów Europy Wschodniej X – XVII w. Warszawa, 1965. S.22, 38, 118.

⁷¹ *Толочко О.П.* Польща і Русь: спроба створення моделі еволюції потестарних структур // Україна і Польща в період феодалізму: Зб. наук. пр. Київ, 1991. С.10–23; *Гошко Т.Д.* З історії вивчення проблеми самоврядування міст України в XVI–XVIII ст. // Україна в минулому. Київ–Львів, 1993. Вип.4. С.40–63.

In this article of researches in sphere of history of Slavs by professor Ivan Andreevich Linnichenko (1857–1926) analyzed. The analysis of slavistic publications of the historian is made in connection with it's political and scientific views-historical, reveal data about its little-known and unknown contacts to scientists from the Slavic countries, influence of its works on modern to it Slavonic and value of its works for the newest historiography is certain. In the article biohistoriographic, typological, comparative and anthropological methods of historical research are used. The main sources are I.Linnichenko's work and its contemporaries, materials from personal fund of the historian from the State archive of the Odessa area.

Key words: Slavonic studies, a historiography, history of Czech and Poland, positivism, political sights, scientific contacts, slovyanofilstvo.

Стаття надійшла до редколегії 03.10.2007
Прийнята до друку 26.10.2007